

Nr 1522

Av herr **Lundberg**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 161, med förslag till lag om ändring i lagen (1962: 270) om äganderättsutredning, lagfart och sammanläggning av fastigheter i vissa fall.

I Kungl. Maj:ts proposition 1970: 161, med förslag till lag om ändring i lagen om äganderättsutredning, lagfart och sammanläggning av fastigheter i vissa fall, överlämnas högsta och enväldesmässiga beslutanderätten till överlantmätarna. Detta innebär ett principiellt ställningstagande och ett återförande till ämbetsmännen av bestämmanderätten, som speciellt på 1600- och 1700-talen, under stånds- och privilegiesamhället, rådde i vårt land. I ett flertal propositioner under år 1970 har den enskilda äganderätten skärpts, och justitiedepartementet synes vara en lätt anpassningsbar byråkrati, eftersom juridiken i århundraden både tanke- och handlingsmässigt varit de besuttnas tjänare.

Folkstyre har alltför lätt ersatts med ämbetsmannastyre. Lantmätare, domarmakt, ämbetsmannavälde, privilegier, militär- och polismakt har under århundraden överfört kronans och den mindre ekonomiskt bemedlade allmänhetens egendom till de besuttna. Friherre Gustaf Cederström yttrade den 13 mars 1765: »Har riket ingen ostridig rätt til en fri constitution? Undersåtarna, som utgöra det förra, äro de icke alla lika naturligen födda till en medborgerlig fri- och rättighet, eller kan den förloras genom mörecker och fördomar? Är det sanning, at den fattigas rätt ofta försvinner och den rikas orättmätiga tillgrepp äger bestånd? Äger den förra af ingen betydenhet, hur vill den sednare rädda riket?»

Inför utvecklingen och det ohämmade propositionsskrivande, som utmärker 1970 års justitiedepartement, finns det anledning påminna om bl. a. tiden då seklet var ungt. Kampen för den politiska demokratin var hård och bitter. Med skalden sjöng stordelen av vårt folk: »Så sant vi äga ett fädernesland, vi ärvde det alla lika, med samma rätt och med samma band för både arma och rika. Och därför vilja vi rösta fritt, som förr bland sköldar och bågar, och icke vägas i köpmäns mitt likt penningepåsar på vågar.» — »Vi stridde gemensamt för hem och härd, då våra kuster förbrändes. Ej herrarna ensamt grepo sitt svärd, när varnande vårdkase tändes. Ej herrarna ensamt segnade ner, *men också herrarnas drängar*. Det är skam, det är fläck på Sveriges banér, att medborgarrätt heter pengar.» (Kurs. här.)

Dessa manande ord är även i dag en levande realitet, fast texten bör

kompletteras med att det är skam att lag och rätt heter pengar. Chydenius konstaterade kärvt att »rikedomen framför allt förvärvades genom politiskt maktmissbruk och ytterligare politiskt förtryck, vilken med sin penningstyrka dödat lagarnas makt, och smitt bojar åt hela nationen». Även i dagens samhälle kan den obesuttna säga: »Förgäves flydde jag; jag möttes överallt av lagen. Nu ger jag upp, du port, släpp in din värd, modstulna hjärta, böj dig för din herre, för den inom mig som är mer än jag» (Claudel).

Hedenius anför bl. a. i sina »filosofiska skäl för demokratin»: »Själva rättsstatens idé består ju i kravet, att lagenlighet i motsats till administrativt godtycke skall vara principen för överhetens, särskilt regeringens och byråkratins maktutövning. Ehuru inte alltid förverkligad i varje folkvälde är denna idé i så hög grad nödvändig för ett civiliserat samhällsliv, att jag inte skulle vilja kalla en styrelse, som åsidosätter rättsstatens fordringar, för demokratisk, även om den stöder sig på folkvälde. — — — Men nästan ännu fundamentalare än dessa skydd för den personliga säkerheten gentemot statsmakten är den gamla idén om likhet inför lagen. Dess innebörd är, att den juridiska rättens befallningar och medgivanden gäller *alla* medborgare. Ingen härskargrupp eller privilegierad kast får stå utanför den vanliga lagens bestämmelser om straff för vissa handlingssätt eller favoriseras vid tvister med personer ur andra samhällsgrupper. Inte heller får någon minoritet av annan nationalitet eller ras än det övriga folket tilldelas en oförmånlig undantagsställning i rättsligt avseende. Även staten själv måste i rättstvister med enskilda personer underkasta sig samma regler som tillämpas vid tvister mellan undersåtarna. Alla dessa rättsidéer tillmötesgår så stora medborgargrupperns intressen och ligger så helt i linje med de demokratiska frihets- och jämlikhetsidéerna, att det förefaller uteslutet att de skulle kunna avskrivras i någon demokrati, värd namnet. Däremot beror det på en slump, om de hålls i ära även i en diktatur.

För överheten medför de olika frihets- och jämlikhetsidéerna ett visst tvång att inte behandla folket med ringaktning och översitteri. För folket innebär de i sin tur en frihet att betrakta överheten utan all enfaldig vördnad och förundran. Att *framtvinga* överhetens förgudning är en av den moderna diktaturens mest typiska dödssynder.»

År 1783 föddes Erik Gustaf Geijer på ett bruk i Värmland. Fadern var brukspatron. Geijer diktade i Odalbonden: »Den jorden behärskar har tusende ben och väl tusende armar därtill, men svårt är dem röra — *min* arm är ej sen att föra ut, vad jag vill.» — »De väldiga herrar med skri och med dån slå riken och byar omkull; tyst bygga dem bonden och hans son, som så i blodbestänkt mull.» Geijer gjorde som bekant på 1820-talet en historisk-juridisk utflykt och ansåg att staten som en organism måste bygga på då existerande korporationer, stånd och privilegier såsom nödvändiga enskilda organ i statens helhet. Det förefaller som om proposition 1970: 161 aktualiserar en fortsättning på denna »filosofi».

En av baggböleriets patroner, som 1750 härjade i Västernorrland, deklarerar i klartext: »Nödvändigt vore att begagna tillfällen då hård tid blifver, och emellertid bör man ej hafva betänkanke att släppa de bönder, som vilja, i sin gäld och taga inteckningar på dem, och om man kan vinna fiskalerna att göra sin syssla vid sågqvarnarna, hälst alla på en gång i och för konfiskationer, vore nog möjligt att åtskilliga skulle blifva mjuka. Dock fordrades äfven att prästen, häradshövdingen, kronofogden och länsmannen vinnas, för att man skulle vara säker om sin coup.» Lantmätarna var då helt i patronernas händer och gjorde allt enligt befallning från de besuttna.

År 1935 kunde man i Kaunas (Litauen) uppleva att gamla krigsinvalider samlades kring ett gravmonument och vid en upprepad ceremoni krävde: Giv tillbaka vad du tagit. Kravet riktades mot en grannstat. Hitler m. fl. kom senare till makten, och med militär- och polismakt försvinner möjligheten att kräva, där tvingas protesterna till tystnad, våldet är i en sådan tid alltid starkare än rätten; även demokratin synes få vika för diktaturer.

I ett historiskt kort tidsskede på ca 500 år har de obesuttna upplevt Sverige som ett land där det är meningslöst att kräva likhet inför lag och rätt. Det kan givetvis hända »att en diktatur avskaffar sig själv — genom att diktatorn frivilligt låter införa folkväldets institutioner — kan också en demokrati gå under på demokratisk väg — genom att folkrepresentationens majoritet med väljarkårens goda minne i laga ordning upphäver författningen och för obestämd framtid överlåter statsmakten åt en härskargrupp eller en diktator. Allt detta hör till demokratins problem.»

Det är farligt för en demokrati att befullmäktiga till enskilda — även ämbetsmän — arbetsuppgifter som de demokratiskt valda ansvariga själva skall ha och ta ansvar för. Den mångfald kränkningar av allmogens urgamla rättigheter, som följer med alla lag- och tolkningsfrågor i anslutning till en ny jordabalk, innebär för de obesuttna, och med rätta, en känsla av att upphovsmännen icke kan ha sin förankring i en demokratisk grundsyn. Även om det anses att »historien handlar till tre fjärdedelar om krig och erövringar, om en ständig kamp med dödandet av andra människor som ändamål», kan dödandet och bristande hänsyn till allmogens urgamla rättigheter för en demokrati vara farlig, då dessa rättigheter, av de obesuttna betraktade som livsvärden, skövlas.

Att en fattigbefolkning, som saknade förmåga att läsa och skriva samt var rättslös och saknade människovärde utsattes för en obeskrivlig utplundring till liv och egendom, kan förklaras med att det hände i förgången, barbarisk tid men kan aldrig försvaras och bör icke bevaras i nutid. Våra lantmätare, vår domarmakt, våra landshövdingar och ämbetsverk har under århundraden fungerat som skarprättare och tagit miljontals hektar mark och natur från kronan och allmogen. Att till någon del av arvtagare till ett rättsligt och egendomsmässigt hävdadt godtycke, nöd, tortyr, förfalskningar etc. överflytta en — även om det gäller en mindre del — enmansdomarmakt

är orimligt och är en kränkning av både anständighet och krav på respekt för en del demokratiska rättigheter.

Även om vårt rättssystem skapar brottslingar i stället för att förebygga brottslighet, talar rättshistorien ett alltför tydligt språk om att de stora brottslingarna får vistas utanför och de små brottslingarna får vistas innanför fängelsemurarna. Även om likhet inför lag och rätt endast har teoretiskt värde för de obesuttna, borde det ändå finnas vissa gränser som icke borde överskridas.

Det är märkligt att tredje lagutskottet — eller huvuddelen av riksdagens ledamöter — aldrig med eftertryck reagerat mot att allmogens grundlagsenliga, urminnes- och andra rättigheter, inte minst när det gäller olika lagförslag till 1970 års riksdag, kränkes och förintas.

Enligt uppgift lär en ledamot och presidiet i tredje lagutskottet ha ansett att en tjänsteman genom utgivande av en kommentar till den nya jordabalken, innan riksdagen fattat ett formellt beslut, skulle ha kränkt riksdagen. Med till visshet gränsande sannolikhet kan man väl säga, att det är praxis att tredje lagutskottet utan ändring kommer att föreslå riksdagen att antaga alla propositioner, som har samband med den nya jordabalken. Det kan väl anses som varande en minimal kränkning, att ge ut en kommentar till en lag. Skulle utskottet eller riksdagen mot praxis avslå de olika propositionerna, vilka direkt och utomordentligt hårt kränker de obesuttnas rättigheter och likhet inför lag och rätt, så kan inte en sådan bok säljas. Det är märkligt att en formell kränkning påtalas, när man troligen får uppleva att reella kränkningar av allmogens rätt måhända godtages. Vad som möjligen är värt att uppmärksamma är hur riksdagen och ämbetsmännen uppfattar varandras uppgifter och beslutanderätt.

Då verksamheten med att överflytta kronans och andras markområden till bolag och andra tydligen ännu pågår, är det knappast lämpligt att överflytta någon domarmakt till lantmätare. I Uppsala län håller tydligen Korsnäs-Marma bolaget på med en febril överflyttning av kronans egendom, även om bruks- och nyttjanderätterna tillhör enskilda. Som exempel kan anföras följande. I min mors släkt har vi i några hundra år haft nyttjanderätten till ett skär vid namn Flatgrundsbådan och en grupp små holmar, som genom landhöjningen sammanförts och blivit landfasta, vid namn Fårholmarna. De är som alla skär utefter kusten s. k. ödeskär, äganderätten är kronans, och denna kan eller får icke rubbas.

År 1833 sökte de Geer att ockupera skären, men vid ett sammanträde mellan min generation släktingar på mors sida och de Geer, i Uppsala, där min släktgrens representant uppvisat bl. a. en medalj för odling på bl. a. Verkhagen från 1700-talet — medaljen finns ännu kvar i släkten — överenskomms att Fårholmarna, såsom av ålder varit, skulle brukas av ägaren av Verkhagen. Nyttjanderätten till Flatgrundsbådan har aldrig satts i fråga förrän i slutet av 1940-talet. I slutet av 1940 lät Korsnäsbolaget tjänstemän springa runt och hota dem som numera tagit Flatgrundsbådan för nyttjande.

Jämväl krävdes båtavgifter för Fårholmarna. Min avlidne far övertog Verkhagen och därmed nyttjanderätterna år 1909, och jag övertog dem 1947. Någon förändring genom att staten krävt arrende etc. har aldrig delgivits oss, ej heller har i övrigt förändringar från någon myndighet delgivits oss. Eftersom jag gentemot kronan icke har möjlighet att genom urminnes hävd etc. friköpa holmarna och jag inte nyttjade Flatgrundsbådan samt ansåg att jag varken hade rätt att ta arrende eller på annat sätt uttaga ersättning, betraktar jag detta skär som ett kronan tillhörigt ödeskär, som återgått.

På Fårholmarna har jag sjöbod, och min far avverkade vedbrand, stör och gärdselvirke till husbehov. Då Korsnäsbolaget även skickade ut arrendekontrakt på detta skär, tillfrågade jag dåvarande skogschefen Fahlgren och jägmästare Grantinger vid ett besök i Bomhus vad meningen var. Jag upplyste då om sammanträffandet 1833 etc., och efter 1940-talets aktivitet inhiberades arrendekontrakt etc. och det har varit lugnt. I förra veckan har enligt uppgift Korsnäsbolaget blivit aktivt igen i fråga om kontrakt. För något år sedan, utan min vetskap, hade bolaget låtit kalhugga Fårholmarna ända ned till stranden och bortforslat virket. Eftersom bolaget har miljöerna samt egna lantmätare och jurister och vårt rättsväsen såsom skydd mot ett bolag inte fungerar inom länet, så kunde inte skadan återställas eller beivras.

Vid besök på överlantmätarens expedition och på domsagan visar det sig att på lantmätarexpeditionen var av någon inritat på en karta över vattenområdet utefter Uppsala läns gräns en märklig flyttning av en gräns, ett fiskeskär som består av klippmark, där fiskarbefolkningen av ålder haft sina boplatser, många kilometer från stranden — skäret heter Kniven — samt ett annat småholmsområde, Skarflyttjan. Hur allt detta kunnat ske är oförklarligt. Om detta skulle ha skett med kronans ansvariga myndigheters vetskap, så skulle detta vara en återupprepning av vad som skedde på 1600-talet och visa att ockupation av annans egendom även år 1970 skulle vara lovligt förvärv.

Att under dessa och i andra län likartade förhållanden överlåta domsmakten i ägofrågor till lantmätare synes vara orimligt. Hur olika myndigheter alltsedan 1600-talet fungerat finns bl. a. återgivet i motion 1970: 1464 och andra under året avlämnade motioner.

Med hänvisning till vad ovan och i andra sammanhang anförts hemställer jag,

att riksdagen måtte besluta avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 161 med förslag till lag om ändring i lagen om äganderättsutredning, lagfart och sammanläggning av fastigheter i vissa fall.

Stockholm den 9 november 1970

John Lundberg (s)